

ההריון:

דמשמשא בי ריחיא, המשמשת מטתה בבית הריחים, **הוּוּ לַה בְּנִי**, יהיו הולדות **נכפי**, תולים במחלת הנפילה.⁽¹⁸⁾

דמשמשא על ארעא [על הקרקע], **הוּוּ לַה בְּנִי שְׁמוּטִי**, ארוכי צוּאר, ומום הוא.

אשה מעוברת⁽¹⁹⁾ **דרכא על דמא דהמרא**, הדורכת על דם החמור, **הוּוּ לַה בְּנִי גִירְדְנִי** [קרחים].

אשה **דאכלה חרדלא** [חרדל] בימי עיבורה, **הוּוּ לַה בְּנִי זִלְזִנִי**⁽²⁰⁾ [רעבתנים].

דאכלה תחלי [שחלים], **הוּוּ לַה בְּנִי דוּלְפְנִי** [עיניהם זולפות מים תמיד].

דאכלה מוניני, אשה הרגילה⁽²¹⁾ לאכול דגים קטנים, **הוּוּ לַה בְּנִי מְצִינִי עֵינָא** [עיניהם פורחות ונעות תמיד].

דאכלה גרנושתא [אדמה], **הוּוּ לַה בְּנִי מְכוּעְרִי** [מכוערים].

דשתיא שיכרא אשה מעוברת השותה שכר, **הוּוּ לַה בְּנִי אוֹכְמִי** [בנים שחורים].

ומפרטת הגמרא את האוכלים היפים לעיבור:

דאכלה בישראל ושתיא המרא, מעוברת האוכלת בשר ושותה יין, **הוּוּ לַה בְּנִי בְרִי** א-א [בריאים].

דאכלה ביעי [ביצים], **הוּוּ לַה בְּנִי עֵינְנִי** [עיניהם גדולות, ויפה הוא].

דאכלה כוורי [דגים], **הוּוּ לַה בְּנִי חִינְנִי** [בעלי חן].

דאכלה כרפסא [כרפס], **הוּוּ לַה בְּנִי זִיּוֹתְנִי** [יפי תואר].

דאכלה כוסברתא, **הוּוּ לַה בְּנִי בִישְׁרִנִי** [בעלי בשר].

דאכלה אתרוגא, **הוּוּ לַה בְּנִי רִיחְנִי** [בעלי ריחן].

מעשה בברתיה **דשבור מלכא**, בתו של שבור מלכא **דאכלה בה אמה** — כשהיתה מעוברת הימנה — **אתרוגא**, והוּוּ **מסקי** לה לבתה **לקמיה אבוה בריש ריחני**, היו מביאים את בתה לפני אביה בראש הדברים הריחניים.

אמר רב הונא:⁽¹⁾ **בדק לן** [מנסה היה אותנו אם נדע להשיב]⁽²⁾ **רב הונא בר חיננא** בשאלה הבאה:

18. במהדורא קמא פירש רש"י: חולי המפיל את האדם ומנענע את כל אבריו.

19. רש"י במהדורא קמא כתב: "וכל אלו [הדברים הרעים להריון שמפרטת הגמרא בהמשך] כשאכלם כשהיא מעוברת, ומסתבר שאף הדורכת על דם החמור בהכי מיירי."

21. כן הוא לשון רש"י, וכנראה כוונתו לומר, ששאר הדברים מזיקים לה אפילו כשאוכלת פעם אחת בימי עיבורה, ואילו דגים קטנים אין מזיק לה אלא אם כן רגילה היא בהן בימי עיבורה.

1. גירסת הרא"ש והתוספות ר"ד היא: רב פפא. וראה בהגהות וחידושים שבסוף המסכת בשם "סדר הדורות".

2. על פי רש"י בעירובין נא א, ובחולין קלג א.

20. צריך לומר: זלזלני.

והקדים רב הונא בר חנינא:

דין זה פשוט הוא, שאם היא [האשה] אומרת רוצה להניק את בנה, והוא [בעלה] אומר שלא להניק, כדי שלא תתנוול אלא תשאר ביופיה (3) —

שומעין לה, להניק. כי מניעת ההנקה מאשה מינקת צערא דידה הוא, [צער שלה הוא], היות והחלב מצטבר בדדיה, ומצערה. (4)

ואולם אם הוא [הבעל] אומר שיש להניק את בנם, והיא [האשה] אומרת שלא להניק, אלא רוצה שישכור הבעל מינקת — מהו?

[ופשטנא ליה, (5) ופשטנו — אני רב הונא ובני החבורה — את שאלת רב הונא בר חנינא:]

כל היכא דלאו אורחה [שאינן דרכה להניק], כשהיא באה ממשפחה שאינן הנשים נוהגות להניק בעצמן את בניהן אלא דרכן לשכור מינקת, שומעין לה שלא להניק. אלא ישכור הבעל מינקת.

ועוד הוסיף רב הונא בר חנינא לשאול, כדי לנסותנו:

אם היא, האשה, אורחה, דרך משפחתה הוא להניק. ואילו הוא, הבעל, לאו אורחיה, אין

דרך משפחתו להניק — מאי? מה הוא הדין במקרה שהוא אומר להניק כדרך משפחת האשה, ואילו היא אומרת שלא להניק, כדרך משפחת הבעל?

האם בתר ידיה [אחר הבעל] אזלינן, וזכותה שלא להניק, כדרך משפחתו,

או בתר דידה [אחר האשה] אזלינן, ומאחר שדרך משפחתה הוא להניק — עליה להניק את בנם בעצמה?

ואמר רב הונא: ופשיטנא ליה [פשטנו אני ובני החבורה לרב הונא בר חנינא שניסה אותנו], מהא ששנינו לעיל [מח א]:

“עולה האשה עמו [עם בעלה] ואינה יורדת עמו” [עולה היא במעלה, אם מעלתו גבוהה משלה, אך אינה יורדת למעלתו, אם מעלתה גבוהה משלו]. (6)

אמר רב הונא: מאי קראה, מהיכן יש מקור מדברי הכתוב לכך שהאשה עולה עמו ואינה יורדת עמו?

דכתיב [בראשית כ] “והיא בעולת בעל”, מלמד הכתוב שיש לנהוג עם האשה בעלייתו של בעל, ולא בירידתו של בעל. (7)

רבי אלעזר אמר, מהכא הוא נלמד: דכתיב

3. ט”ז סימן פב.

מן הלשון.

4. כן פירש רש”י, ולפי זה כתבו הפוסקים, שהוא הדין אם היא רוצה להניק בן של אחרת, כיון שמשום צער ריבוי החלב הוא.

והרמב”ם בפרק כא מאישות פירש, שצער הוא לה לפרוש מבנה.

5. כן היא גירסת הרי”ף והרא”ש, ומוכרח הוא

6. כתב הרא”ש: ומסתברא דהוא הדין בשאר כל המלאכות אינה חייבת בהן, עד שיהא אורחיה ואורחה, ונקט הנקה שיש בה צד דפעמים היא רוצה והבעל אינו רוצה.

7. ביאר המהרש”א את הדרשה, שהוא נלמד ממה שלא אמר לו הקב”ה לאבימלך — כשלקח

גבי חוה: "כי היא היתה אם כל חי". מלמד הכתוב שלחיים ניתנה האשה, ולא לצער ניתנה.⁽⁸⁾

שנינו במשנה: הכניסה לו שפחה אחת, לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת:

ומדייקת הגמרא: הא שארא, את שאר המלאכות, עבדא האשה כגון בישול והנקת הבן, חייבת האשה לעשות לבעלה, על אף שהכניסה לו שפחה!

ותמהה על כך הגמרא:

ותימא ליה [תאמר לו] האשה לבעלה: עיילית לך איתתא בהריקאי,⁽⁹⁾ הבאתי לך אשה תחתי ובמקומי, ולמה אעשה אני בעצמי מלאכות כלל!?

ומשנינן: משום דאמר לה הבעל לאשתו: הא, השפחה, טרחא לדידי ולדידה [לי ולעצמה], אך קמי דידך — מאן טרח [אך לפניך מי יטרח]!?

שנינו במשנה: הכניסה לו שתיים [שפחות], אינה מבשלת, ואינה מניקה את בנה:

ומדייקת הגמרא: הא שארא מלאכות — מצעת לו המטה ועושה בצמר — עבדא האשה!

ותמהה על כך הגמרא:

ותימא ליה האשה לבעלה: הרי עיילית לך איתתא אחריתי דטרחא לדידי ולדידה [הבאתי אשה אחרת שתטרח בשבילה ובשבילי], וחדא [אשה נוספת] שתטרח לדידך ולדידה, ולמה אעשה גם אנכי!?

כן אמר כי היא היתה, בלשון עבר.
ב. ראה בהגהות "פורת יוסף" שכתב נפקא מינה בין שני הלימודים.

9. כתב רש"י: "בחריקאי, במקומי; ולי נראה לשון "חידקי קרן" כלומר לשון פקידת מקום, בפקד מקומי ובפגמי".

ביאור דבריו, שהערוך גורס "בחדיקאי" ולא "בחריקאי", וכן בחולין נט ב מצאנו לשון "קרנים חרוקות" וגירסת הערוך שם היא: "קרנים חרוקות", ופירש שם רש"י "חרוקות מלאות פגמים וחריצים"; ורש"י גורס כגירסת הערוך הכא והתם, וזה הוא פירוש הלשון "בחדיקאי", שבמקום הפגם נכנס אחר, וברש"י לקמן קה א פירש: "שאני מסלק ונפגם מקומי". [ומסתבר, שצריך לומר "ונראה לי שהוא לשון" במקום "ולי נראה", שאינו חולק אלא מסביר. וראה ברש"י לקמן קה א ד"ה בחריקאי].

את שרה לביתו — "והיא אשת איש", אלא "והיא בעולת בעל", ובהכרח שכך אמר לו הקב"ה: אל תאמר שלא לקחת אותה לאשה כיון דאשת איש היא, אבל תחשוב לקחת אותה לשפחה בעלמא, שלפי הנראה אברהם ירד מנכסיו, כמו שנאמר [אחר כך] "ויקח אבימלך צאן ובקר, ויתן לאברהם", על כן הזהירו על כך "בעולת בעל" שעולה עמו ואינה יורדת עמו, והיא עומדת במעלתה שלא להשתעבד בה כשפחה בעלמא.

8. א. ביאר המהרש"א: לפי שכבר כתיב "לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת", ועתה אחר מעשה הנחש קראה בשם חוה על שם "כי היא היתה אם כל חי", לפי שנתקלל אדם בעבורה, היה לבעל דין לומר שהיא טפילה לו, והיא נתקללה ביותר, כמו שנאמר "הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים", ועל כן אמר שאינו כן, אלא תיקרא חוה על שם לחיים ניתנה ולא לצער מתחלת הבריאה קודם שחטאו, ועל

ומשנינן: **משום דאמר לה הבעל לאשתו:** קמי אורחי ופרחי⁽¹⁰⁾ מאן טרח [לפני האורחים מי יטרח]?!

שנינו במשנה: הכניסה לו שלש [שפחות], אינה מצעת המטה ואינה עושה בצמר:

ומדייקת הגמרא: **הא שארא מלאכות**, כגון דברים קטנים,⁽¹¹⁾ **עבדא האשה!**

ותימא ליה, תאמר האשה לבעלה: עיילית לך עוד שפחה אחריתי לשרת את האורחי ופרחי, ולמה אעשה גם אנכי?!

ומשנינן: **משום דאמר לה הבעל לאשתו:** כיון דנפיש בני ביתא, כשיש בני בית רבים, שהרי רבו השפחות בבית, נפיש נמי אורחי ופרחי. מתרבים אף האורחים, ואם כן מי יטרח לפניהם?!

ומקשינן: **אי הכי, אפילו כשהכניסה לו ארבע שפחות נמי תעשה לו דברים קטנים**, ולמה שנינו: הכניסה לו ארבע שפחות, הרי היא יושבת בקתדרא?!

ומשנינן: כשהכניסה לו ארבע שפחות, כיון דנפיש לה, מסייען אהרדי [היות והשפחות רבות מסייעות הן זו לזו].

אמר רבי חנא, ואיתימא רבי שמואל בר נחמני:

זה ששנינו במשנתנו "הכניסה לו שפחה אחת", וכן שתים שלש וארבע שעל ידי זה מתמעטים חיובי האשה לבעלה, לא דוקא כשהכניסה לו ממש שפחות. אלא כיון שראוייה להכניס, אע"פ שלא הכניסה, הרי זה כאילו הכניסתם.

וכגון שהכניסה לו נדוניה גדולה, וכדאי לבעלה של אשה המביאה נדוניה שכזו, לקנות ממקצת הנדוניה שפחות, להכניס ולשמשו.⁽¹²⁾

תנא בברייתא: אחד שהכניסה לו שפחות, ואחד שצמצמה לו משלה, וכגון שחסכה בדברים שהיה הבעל צריך לתת לה, בין כך ובין כך, אינה חייבת לעשות בעצמה, אלא

12. נתבאר על פי לשון רש"י, ומשמע כוונתו, שאם דרך הוא שכאשר אשה מביאה נדוניה גדולה כל כך קונה הבעל מחלק מן הנדוניה שפחות כדי להקל על אשתו שהטיבה עמו, אז חשוב הדבר כאילו הכניסה לו את אותן השפחות.

ואולם הריטב"א כתב בשם רש"י, שאם הכניסה לו כדי שפחה אחת או שתים הרי זה כאילו הביאה עמה אותן שפחות.

ולשון הרא"ש הוא: שהכניסה לו ממון שראוי לכל אדם שיש לו ממון כזה שיקנה ממנו ארבע שפחות לשמשו.

והר"ו הביא עוד פירוש אחר, וכן פירש

10. "אורחי" הם אלו המשתהים זמן מה — שבוע או חודש — בבית המארח, ו"פרחי" הם עוברי דרך המתארחים לזמן מועט וממשיכים מיד לדרכם, רש"י; ומהמשך לשון רש"י נראה, שכבר כאן ידעה הגמרא את הסברא שביריבו בני בית מחמת השפחות מתרבים עוברי דרך המתארחים, וזה הוא עיקר טענתו, שהשפחה הרבתה את האורחים ושוב אינה מספקת לכל העבודות, ואולם אין משמע כן בגמרא.

11. כן הוא לשון רש"י, ונראה כוונתו דהיינו כגון ללכת בשליחות הבעל להביא דברים מן הבית לעליה, ראה רש"י במשנה; וראה תוספות שאנץ במשנה ד"ה יושבת בקתדרא.

כשיעור שנתבאר במשנה כשהכניסה לו שפחות בפועל.

שנינו במשנה: הכניסה לו ארבע [שפחות] — יושבת בקתדרא:

אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא:

אע"פ שאמרו במשנתנו שכשהכניסה לו ארבע שפחות הרי היא יושבת בקתדרא, ואינה חייבת לעשות לו שום מלאכה —

אבל, מכל מקום, עצה טובה היא שתהיה היא בעצמה מוזגת לו כוס, ומצעת לו את המטה⁽¹³⁾ ומרחצת לו פניו ורגליו, לפי כל אלו דברי חיבה הן, ומחבבין את האשה על בעלה.

ועוד אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא:

כל מלאכות ששנינו במשנה שהאשה עושה

לבעלה — אף כשהיא נדה הרי היא עושה אותן לבעלה.

חזין משלשת המלאכות הללו: מזיגת הכוס, והצעת המטה בסדין, והרחצת פניו ורגליו, ורגליו⁽¹⁴⁾ שדברים אלו הם הנהגות של חיבה, ומביאין להרגל דבר.

ומבאר הגמרא: "והצעת המטה" —

אמר רבא: לא אמרן שאין אשה נדה מציעה את מטתו של בעלה אלא כשעושה זאת בפניו של בעלה. אבל שלא בפניו של בעלה לית לן בה, אלא מותרת היא להציע.

עוד מבאר הגמרא: "ומזיגת הכוס" —

שמואל, מחלפא ליה דביתחו, בשעה שהיתה אשתו נדה⁽¹⁵⁾ בידא דשמאלא. היתה משנה ממנהגה, שהיתה מוזגת לו את הכוס, ומניחה אותו לפניו בידה השמאלית, משום היכר.

כל בני הבית, ואילו רב הונא אינו מדבר אלא על הצעת המטה של בעלה.

14. כתב הר"ן: אף על פי שאינה אלא שופכת המים בלבד, דאילו רחיצה ממש פשיטא דאסור, דבלא רחיצה נמי אסור ליגע אפילו באצבע קטנה, וראה בפרטי האיסור בש"ך וט"ז יו"ד סימן צ"ה.

15. א. ריטב"א, והרא"ש ביאר באופן אחר, ראה שם.

ב. כתב רש"י, שאשת שמואל היתה עושה כן [וכן כל אלו הנזכרות כאן] רק "בימי ליבונה".

ופירשו הראשונים את כוונתו, שדרך הנשים הרואות דם נדות היה, לטבול אחר שבעה ימים מתחילת ראייתן, כיון שמעיקר דין תורה הרי הן

הריטב"א: שאם דרך משפחתה או משפחתו שהשפחות עושות ולא היא, אז פטורה היא מעשיית מלאכות, ויעשו השפחות שיקנה הבעל את המלאכות.

13. ואם תאמר: הרי שנינו במשנתנו שאפילו כשהכניסה לו שלש שפחות "אין מצעת לו המטה", והאיך אמרו כאן שאפילו כשהכניסה לו ארבע שפחות הרי היא מצעת לו את המטה!?

פירש רש"י, שהמשנה מדברת בהצעת כרים וכסתות שהוא דבר של טורח, ואילו רב הונא מדבר בהצעת סדין וכיוצא בזה על המטה שאינו דבר של טורח.

והר"ן הביא בשם אחרים לפרש, שבמשנה אין גורסים "ומצעת לו את המטה", אלא "ומצעת את המטה", והיינו הצעת המטות של

אשתו של **אביי** — **מנחא** ליה את הכוס, כשהיתה נדה, **אפומא דכובא**. על פי כלי של יין, אבל לא היתה מניחה לפניו, על מקומו.

ואשתו של **רבא** היתה מנחת **אבי סדיא** [מראשותיו], ולא במקום הראוי לו.

ואשתו של **רב פפא** היתה מנחת **אשרשיפא** [על הספסל], ולא במקום הראוי לו.

ועוד **אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא**:

הבל, את כל האוכלין שמגיש השמש לשולחן, **משהין בפני השמש** מלתת לו לאכול, עד שיקומו הקרואים. **חזין מבשר ויין** שצריך ליתן לו מהם מיד, לפי שהוא מתאוה להן, ומצטער אם לא יטעם מהם מיד.

אמר פירש רב חסדא:

זו שאמרנו שאין משהין בפני השמש בשר ויין, היינו דוקא **בשר שמן ויין ישן**, שלא לו מתאוה הוא ביותר, ומצטער.

אמר פירש רבא:

בשר שמן, שאמרנו שאין משהין בפני השמש, היינו **בכל השנה בולה**.

ואילו **יין ישן** אין משהין בפניו רק **בתקופת תמוז**, לפי שריחו של היין חזק אז, וחום היום מחרחר בשמש כארס.

אמר רב ענן בר תחליפא: הוה **קאימנא קמיה דמר שמואל** [הייתי עומד לפני מר שמואל], **ואייתו ליה תבשילא דארדי** [והביאו לשמואל תבשיל של ארדי שהוא מין כמהין ופטירות]. **ואי לאו דיהב לי, איסתכני** [ואם לא שהיה נותן לי מן התבשיל, הייתי מסתכן שיאחזני הבולמוס מחמת תאות רעבוני].

אמר רב אשי: הוה **קאימנא קמיה דרב כהנא** [הייתי עומד לפני רב כהנא], **ואייתו ליה גרגלידי דליפתי בחלא** [והביאו לו חתיכות עגולות ודקות של לפת בחומץ]. **ואי לאו דיהב לי, איסתכני** [אם לא שהיה נותן לי ממנו, הייתי מסתכן].

רב פפא אמר: **אפילו תמרי דהנוניתא** [תמרים שמנות] מזיקין למי שאינו טועם מהם כשאוכלים אותן לפניו —

ובללא דמילתא איזה אוכל מזיק, ואסור להשהותו בפני השמש:

כל אוכל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא [כל שיש לו ריח ויש לו קהיון שיניים] הרי הוא מזיק את מי שאוכלין לפניו ואינו אוכל, ואין להשהותו בפני השמש.

שבין טבילה לטבילה הן הנקראות "ימי ליבונה", ולא היו נוהגות קולות אלו אלא באותן ימים שאינן אלא מדרבנן.

ג. התוספות והראשונים האריכו כאן בדין מסירת דברים אחרים מידה לידו או מידו לידה, ראה בדבריהם.

יכולות לטבול וליטהר לסוף שבעה ימים, ואולם עדיין לא היו מותרות לבעליהן כיון שחכמים גזרו על כל נדה שתנהג כזבה הטעונה שבעה נקיים, ולאחר הטבילה הראשונה היו ממתניות הנשים עד שימלאו להן שבעה נקיים והיו טובלות שנית ומותרות לבעליהן, ואתן ימים

אבוה בר איהי ומנימין בר איהי התנהגו עם השמש באופנים שונים:

חד מהם **ספי** היה נותן לשמש בתחילה **מכל מינא ומינא** [אחד מהם היה נותן לשמש תחילה מכל מין ומין שהיה מגיש לשולחן].

וחד מהם **ספי** היה נותן לשמש בתחילה רק **מחד מינא** [והאחר היה נותן לשמש בתחילת הסעודה ממין אחד בלבד כדי שיאכל ממנו לשובע], ואילו משאר המינים שהיה מגיש השמש לאחר מכן, לא היה נותן לו אלא בסוף הסעודה.

מר — אותו אחד שהיה נותן לשמש מכל מין ומין — הוה **משמע אליהו הנביא בהדיה** [מדבר היה אתו אליהו הנביא].

ואילו **מר** — שלא היה נותן אלא ממין אחד בתחילת הסעודה — **לא הוה משמע אליהו בהדיה**. (16)

מעשה **בהנהו תרתין חסידים** [שני אנשים חסידים] שלא נודעו שמותיהם, **ואמרי לה** [יש אומרים] שאותם חסידים היו: **רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא**:

דמר קדים ספי [אחד מהם היה מקדים לתת לשמש לפני שהיה השמש מגיש את האוכל למסובים], ואילו **מר מאחר ספי** לשמש אחר שכבר הגיש השמש לכל האורחים].

אותו חסיד **דקדים ספי** [שהיה מקדים לתת לשמש] — **אליהו הוה משמע בהדיה** דאותו חסיד.

ואילו אותו חסיד **דמאחר ספי** — לא הוה **משמע אליהו בהדיה**, לפי שכשנותן השמש לפני האורחים הוא רואה ומצטער, ופעמים שיש אורחים הרבה. (17)

עוד מספרת הגמרא, על **אמימר ומר זוטרא** ורב **אשי**, דהוון קא יתבי אפיתחא דבי אזגור **מלכא** [יושבים היו על פתחו של המלך אזגור],

והוה חליף **ואזיל** [חלף על פניהם] **אטורנגא דמלכא** [האיש הממונה על הושבת המזון לפני השרים], ובידו אוכל ומיני תבשילים.

חזייה רב אשי למר זוטרא [ראה רב אשי את מר זוטרא] **דחוויר אפיה** [זעפו פניו] מחמת א-ב תאות המאכל.

שקל רב אשי באצבעותיה, אנח ליה בפומיה [נטל רב אשי באצבעותיו מן התבשיל שהיה אמור להיות מוגש למלך, והניחם בפיו של מר זוטרא] כדי שיטעם מן התבשיל ולא יסתכן.

אמר ליה אטורנגא **דמלכא** לרב אשי: **אפסדת לפעודתא דמלכא** [הפסדת את סעודת המלך] על ידי שנתת אצבעותיך בתבשילו, כי שוב לא יאכל המלך ממנו.

אמרו ליה שוטרי המלך לרב אשי: **אמאי תיעביד הכי** [למה עשית כן להפסיד את סעודת המלך]?!]

אמר להו רב אשי לשוטרי המלך: לא אני הוא שפסלתי את מאכל המלך, אלא **מאן דעביד הכי**, מי שבישל את התבשיל הזה,